

Mediamatic Biotop Dijkspark, Amsterdam. © Mediamatic

To BIS or not to BIS?

Interview met Willem Velthoven en Jans Possel van Mediamatic

Vroeger zat ze in de culturele basisinfrastructuur (BIS), tegenwoordig moet ze rondkomen van steun uit verschillende rijkscultuurfondsen. De culturele instelling Mediamatic houdt zich sinds 1983 bezig met nieuwe ontwikkelingen in kunst en cultuur en moet regelmatig aan den lijve ondervinden hoe lastig het is om innovatie en experiment te financieren binnen het huidige subsidiestelsel.

Maxime van Haeren

In het zonovergoten raamrijke pand van Mediamatic, aan het water van de Dijkgracht in Amsterdam, zitten Willem Velthoven en Jans Possel aan tafel. Om hen heen bruist het van de medewerkers en kunstenaars die zich bezighouden met allerlei experimentele en creatieve projecten. Mediamatic is altijd op zoek naar nieuwe ontwikkelingen in de maatschappij en is geïnteresseerd in de manier waarop kunst, design en wetenschap samensmelten, om daarmee vervolgens te experimenteren op nieuwe (levende) materialen. Zo staat het ontdekken van geur centraal bij het Odorama en worden in het Myco Designlab de mogelijkheden van ontwerpen met levende wezens onderzocht: Mediamatic gelooft dat mycelium, het wortelsysteem van paddenstoelen, uiteindelijk plastic zal vervangen.

In de beginperiode van de organisatie, de jaren tachtig, werkte Mediamatic met video. Snel kwamen daar interactieve media bij en vervolgens netwerken en sociale media. Sinds tien jaar is de aandacht verschoven naar biotechnologie, het lichaam en de zintuigen. Zo beweegt de organisatie zich al decennia in de voorhoede van nieuwe ontwikkelingen in kunst, cultuur en maatschappij. In de 36 jaar dat Mediamatic bestaat, was ze op verschillende locaties gehuisvest. Lange tijd was de organisatie onderdeel van de BIS, maar sinds de beleidsperiode van 2013-2016 is ze door de Rijksoverheid overgeplaatst naar het Stimuleringsfonds Creatieve Industrie.

Vaart uit ontwikkeling

‘Het bedrag dat we kregen in de BIS, hebben we sindsdien niet kunnen compenseren. We zijn, de afgelopen jaren stapsgewijs, gereduceerd tot een derde van het budget dat we voorheen hadden’, vertelt Possel, directeur van Mediamatic. Op instellingsniveau is er voor Mediamatic geen geld meer, dus moet ze subsidie aanvragen middels een programma- of projectomschrijving bij de fondsen. ‘Tegenwoordig ontvangen we meerjarige programmasubsidie van het Stimuleringsfonds Creatieve Industrie en daarnaast van het Amsterdamse Fonds voor de Kunsten (AFK), aangevuld met incidentele project-

subsidies van het Mondriaan Fonds’, licht medeoprichter en directeur Velthoven toe. ‘Helaas levert dit voor ons toch beperkingen op. Neem de projectsubsidies: omdat je steeds voor ieder project een aanvraag moet doen, gaat de vaart uit de ontwikkeling. En juist die vaart is belangrijk in vernieuwende projecten. Deze regelingen zijn goed en belangrijk maar ze helpen niet duurzaam bij het scheppen van vrije ruimte voor onderzoek en ontwikkeling.’

Ook de meerjarige programmasubsidie van het Stimuleringsfonds geeft Mediamatic niet dezelfde vrijheid om te experimenteren als die ze had in de BIS. ‘Destijds konden we op een abstracter niveau doelstellingen formuleren’, zegt Velthoven. ‘Op het niveau van programmasubsidie is het moeilijker om experiment te financieren. Programmasubsidie vereist namelijk dat je de invulling van je programma over langere termijn detailleert, en dat programma wordt dan beoordeeld door een commissie bij het fonds.’ Ook het budget van het fonds zelf speelt volgens Velthoven een rol. Het maximale budget dat Mediamatic bij het Stimuleringsfonds kon aanvragen, was namelijk al lager dan het bedrag dat ze kreeg in de BIS. ‘Dat was dus per definitie al een bezuiniging’, stelt Velthoven.

Een voorbeeld van een project dat Mediamatic heeft gedraaid toen ze nog in de BIS zat, en dat de afgelopen jaren niet zo snel meer mogelijk zou kunnen worden gemaakt, is EL HEMA. Om breed de aandacht te kunnen vragen voor een tentoonstelling over nieuwe Arabische lettertypen, in samenwerking met de KHATT Foundation (Center for Arabic Typography), bedacht Mediamatic een kruisbestuiving tot stand te brengen tussen de Nederlandse en de Arabische cultuur. Alles van de typisch Nederlandse HEMA – van het logo tot de rookworst – werd nagemaakt in het Arabisch. EL HEMA werd een tentoonstelling en winkel ineen, daarnaast waren er workshops, koopavondsalons en een EL HEMA-ontwerpwedstrijd. Met de vervanging van de oorspronkelijke typografie door de Arabische liet Mediamatic zien welke impact zo’n verandering kan hebben op een gevoel van (Nederlandse) cultuur en visuele identiteit. Het project kreeg veel media-aandacht. ‘Het idee om de Arabische lettertypen met een speciale, tijdelijke HEMA onder de →

aandacht te brengen ontstond in mei 2007. Toen moesten we snel gaan onderzoeken, uitvoeren en opbouwen. De volwaardige EL HEMA-winkel opende in augustus van hetzelfde jaar. Als we voor dit project óók op dat moment projectsubsidie aan hadden moeten vragen, was het vanwege de tijd die dat vraagt en de procedures daaromheen nooit gelukt om EL HEMA zo snel tot wasdom te brengen', licht Possel toe. 'En juist het snel kunnen inspelen op bepaalde maatschappelijke thema's is voor ons van belang.'

Risico's van vernieuwing

Hoe zit het met andere financieringsvormen, zoals private financiering? Is dat een goede vorm voor het realiseren van experiment en vernieuwing? Velthoven legt uit dat Mediamatic weleens ingezet is voor strategisch onderzoek binnen een bedrijf, wat uiteindelijk problematisch blijkt omdat een dergelijk project niet de openbaarheid in kan gaan. En Mediamatic profileert zich juist als openbare instelling. 'In opdracht van de Rabobank hebben we in 1997 Geheugen van Zeist bedacht, een website waar burgers uit alle bevolkingsgroepen verhalen en foto's over hun woonplaats konden achterlaten en elkaar konden ontmoeten. Het internet was toen natuurlijk nog een hele nieuwe plek, en volop in ontwikkeling. Bij de presentatie van de website wilde de Rabobank het toch uit de openbaarheid halen: want wat als het platform misbruikt zou worden? Wij zeiden toen dat het internet zichzelf wel kan corrigeren, omdat deelnemers op elkaar kunnen reageren op het platform. Maar toch vertrouwden zij het niet om het volk aan het woord te laten. Het project stopte maar het prototype, gefinancierd door de bank, is uiteindelijk zo'n vijf jaar later door het Amsterdam Museum gebruikt voor een tentoonstelling over Amsterdam-Oost. Tegenwoordig bestaat de website nog steeds onder de naam Geheugen van Oost', is ze heel groot geworden en internationaal gerenommeerd. Het bedrijfsleven heeft dus wel interesse in zo'n vernieuwend project, maar de risico's die het mee kan brengen wegen vaak niet op tegen het belang van het bedrijf. Wij zijn een openbare instelling en we kunnen een opdrachtgever daarom moeilijk beloven om een project achter gesloten deuren te houden', aldus Velthoven.

'Een ander mooi voorbeeld: in 2011 begonnen we met Over Datum Eetclub, een serie theatrale diners over voedselverspilling. Hiervoor haalden we bij de Albert Heijn in de Vijzelstraat, tegenover ons toenmalige pand, etenswaren op die volgens de houdbaarheidsdatum daar niet meer in de schappen mochten liggen en weg zouden worden gegooid. Het filiaal werd al snel teruggefloten door het Ahold-hoofdkantoor: het mocht geen over-de-datumvoedsel doneren aan ons project. Zelfs bij een maatschappelijk toen ook al zeer erkend onderwerp was het grote bedrijfsleven niet in staat om daarin mee te gaan. Drie jaar later kwam Ahold echter zelf met haar parapedaardje InStock, waar wordt gekookt met precies die etenswaren die anders weggegooid zouden worden', zegt Velthoven lachend.

'Juist het snel kunnen inspelen op bepaalde maatschappelijke thema's is voor ons van belang'

Investeren in 'vernieuwende ontwikkelaars'

'Lange tijd konden we iemand betalen om cofinanciering te zoeken, dat gaat nu niet meer', vertelt Possel. De financieringsaanvragen doen ze nu zelf, maar vaak komen ze er ook niet aan toe. 'Sinds de bezuinigingen worden veel kunstplekken gedwongen met kleinere budgetten door te gaan. Ze zeggen niet op een laconieke manier: "nou, dan doen we maar wat minder". Mensen verdienen vaak minder dan maatschappelijk gemiddeld en werken juist vanuit maatschappelijke betrokkenheid. Ook wij zijn niet minder gaan doen, we blijven een vol jaarprogramma draaien', zo legt Possel uit. 'Maar de ruimte voor strategische ontwikkeling is inder tijd wegbezuinigd.'

Hoe ziet de situatie er voor Mediamatic in de toekomst uit? Minister Van Engelshoven publiceerde in haar brief *Uitgangspunten Cultuurbeleid 2021-2024* van 11 juni jongstleden het plan om binnen de BIS te investeren in 'vernieuwende ontwikkelaars' (Engelshoven 2019, 27). Daar-

naast verzoekt ze de fondsen om de meerjarige regelingen zo aan te passen dat instellingssubsidies mogelijk worden. Wat zouden dergelijke bewegingen betekenen voor Mediamatic? ‘Uiteindelijk doet het er voor ons financieel niet veel toe of we bij een rijkscultuurfonds zitten of in de BIS, zolang er maar meer middelen zijn voor nieuwe kunstvormen en werkwijzen’, stelt Velthoven. ‘Het zou gunstig zijn als binnen de fondsen instellingssubsidies mogelijk worden en dat lijkt nu te gaan gebeuren bij het Stimuleringsfonds. Significanter nog is de erkenning van de ontwikkelingsfunctie binnen de BIS: we zouden dan in de BIS weer kunnen meconcurreren met grotere instellingen. Binnen het fonds werden we namelijk vergeleken met een te grote groep kleinere initiatieven. Wat voorheen niet goed ging is dat er te weinig opties werden geboden voor verruiming van innovatieve kunstvormen. Als binnen de rijkscultuurfondsen dit soort vierjarige instellingsfinanciering mogelijk wordt, net als in de BIS, zou er voor ons ook al meer mogelijk zijn dan binnen de huidige programma-subsidies. Volgens de oude regels van de rijks-cultuurfondsen mogen we geen overhead hebben, want het gaat om programmasubsidie. Onze boekhouder mag bijvoorbeeld niet uit het programmabudget betaald worden: die wordt bekostigd uit bierverkoop en het AFK, want daarvan ontvangen we gelukkig wel subsidie op instellingsniveau. Het voornemen om instellings-subsidie aan te bieden binnen het fonds lijkt ons dan ook een echte verbetering.’ Kortom, in de BIS of met een subsidie op instellingsniveau zou Mediamatic meer ruimte hebben om te groeien, waar de huidige regelgeving binnen de fondsen dit veel minder toelaat.

Nieuwe hoop

Niet alleen de regelgeving van de fondsen maakte het voor Mediamatic lastig om vernieuwende projecten te draaien, ook het thematische kader waarbinnen fondsen instellingen en projecten financieren sluit niet naadloos aan op het werkgebied. ‘Na de BIS werden we door het Rijk toegewezen aan het Stimuleringsfonds, dat ging verder niet in overleg’, vertelt Velthoven. ‘We werden aan het fonds gekoppeld vanwege ons digitale mediaprofiel. Maar de categorie “digitale cultuur” is voor ons achterhaald, omdat onze projecten zich mengen in zowel de culturele

sector als de maatschappij en we daarbij niet per definitie digitale middelen inzetten. Bij de start van Mediamatic hielden we ons met de stroomversnelling van elektronische media bezig, maar dat was niet het enige. Het EL HEMA-project had wel wortels in de elektronische media en werd erdoor mogelijk gemaakt, maar het project ging inhoudelijk ergens anders over. We leggen het begrip e-cultuur dan ook liever uit als emergente cultuur, en niet als elektronische cultuur’, legt Velthoven uit. ‘Ons huidige programma gaat meer over biologie, het lichaam en de zintuigen. Bij de ontwikkeling van nieuwe kunst- of werkvormen is ook het onderscheid tussen traditionele disciplines als ontwerp, theater of beeldende kunst niet erg productief. Daarom zijn we zo blij met de introductie van het begrip “ontwikkelinstellingen”.’

‘Wij hebben alleen maar geleden onder de overgang van BIS naar fonds. Niet omdat het fonds niet goed is, maar wel omdat we vinden dat een langdurige strategische financiering van dit soort ruimte voor vernieuwing in de cultuursector zaak is van de minister en van de Raad voor Cultuur. Het zou niet beoordeeld moeten worden op de “programma-voor-programma-achtige” wijze die in fondsen veel meer aan de orde is’, stelt Velthoven. Het mag duidelijk zijn dat er voor een instelling als Mediamatic, waar onderzoek en vernieuwing de drijfveer zijn, weer nieuwe hoop gloort aan de horizon. ●

Literatuur

Engelshoven, I.K. van (2019) *Uitgangspunten nieuw cultuurstelsel 2021-2024*. Den Haag: Ministerie van OCW.

Noot

1 Zie: geheugenvanoost.amsterdam

Maxime van Haeren is redacteur van *Boekman* en junior onderzoeker bij de Boekmanstichting